

Μετανάστευση: Κοινωνικοψυχολογική- διαπολιτισμική προσέγγιση (#1)

ΔΔΠΜΣ

*Κοινωνικο-Πολιτισμική Εκπαίδευση
και Κατάρτιση Εμψυχωτών*

Ακαδ. έτος 2007-08

Βασίλης Παυλόπουλος

Στοιχεία επικοινωνίας

Βασίλης Παυλόπουλος

*Λέκτορας Διαπολιτισμικής Ψυχολογίας
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Φιλοσοφική Σχολή (γραφείο 505)

Τηλ. 210 727 523

Fax. 210 727 534

E-mail: vpavlop@psych.uoa.gr

Internet: <http://www.ppp.uoa.gr/~vpavlop/>

(βλ. επίσης <http://eclass.uoa.gr/courses/PPP101/>)

Ορισμένοι μύθοι που δυσχεραίνουν την κατανόηση του ζητήματος της μετανάστευσης

- ~~✗ Η μετανάστευση αφορά κυρίως την προσαρμογή των μεταναστών.~~
- ✓ Ο επιπολιτισμός συνεπάγεται μεταβολές τόσο στους μετανάστες όσο και στην ευρύτερη κοινωνία της χώρας υποδοχής.
- ~~✗ Η γνωριμία των ντόπιων με τους μετανάστες θα οδηγήσει σταδιακά σε βελτίωση των διομαδικών σχέσεων.~~
- ✓ Η απλή επαφή δεν οδηγεί απαραίτητα σε πολιτισμική ενσυναίσθηση – μπορεί μάλιστα να έχει αντίθετα αποτελέσματα.
- ~~✗ Η έρευνα συνήθως επιβεβαιώνει τις κοινές πεποιθήσεις για τους μετανάστες.~~
- ✓ Η εμπειρική έρευνα (πρέπει να) έχει εξηγητικό χαρακτήρα, πέρα από κοινωνικές αναπαραστάσεις και στερεότυπα.

Διάγραμμα των διαλέξεων

- Ορισμοί βασικών εννοιών.
- Θεωρητικό πλαίσιο για τη μελέτη της μετανάστευσης από τη σκοπιά της Κοινωνικής και Διαπολιτισμικής Ψυχολογίας.
- Εμπειρικά δεδομένα σχετικά με την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των μεταναστών στην Ελλάδα.
- Συμβουλευτική και παρεμβάσεις.

Ορισμοί: Μετανάστευση

- **Μετανάστευση.** Η μετακίνηση ατόμων ή ομάδων με σκοπό την προσωρινή ή μόνιμη εγκατάσταση σε άλλο κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο.
- **Κριτήρια** για τη διάκριση των μεταναστών:
 - ☞ Μετακίνηση εντός ή εκτός της χώρας καταγωγής.
 - ☞ Μετακίνηση από ή προς τη χώρα καταγωγής.
 - ☞ Κινητικότητα (προσωρινή ή μόνιμη μετακίνηση).
 - ☞ Επαφή (εκούσια ή αναγκαστική) με την ευρύτερη ομάδα της χώρας υποδοχής.

Ομάδες μεταναστών

- **Μετανάστες.** Οικειοθελής μετακίνηση σε άλλη χώρα.
- **Πρόσφυγες.** Αναγκαστική μετακίνηση.
- **Παλιννοστούντες.** Οικειοθελής επιστροφή στη χώρα καταγωγής.
- **Επαναπατρισθέντες.** Μετακίνηση προς τη χώρα καταγωγής, οργανωμένη ή υποκινούμενη συνήθως από κρατικούς φορείς.
- **Εθνικές ομάδες.** Μόνιμοι κάτοικοι κατά τις τελευταίες γενιές, ενσωματωμένοι στο κυρίαρχο πολιτισμικό πλαίσιο.
- **Αυτόχθονες.** Μόνιμοι κάτοικοι από αιώνες, με μικρή επιρροή στο κυρίαρχο πολιτισμικό πλαίσιο.
- **Επισκέπτες.** Προσωρινή επαφή (π.χ. φοιτητές, τουρίστες).

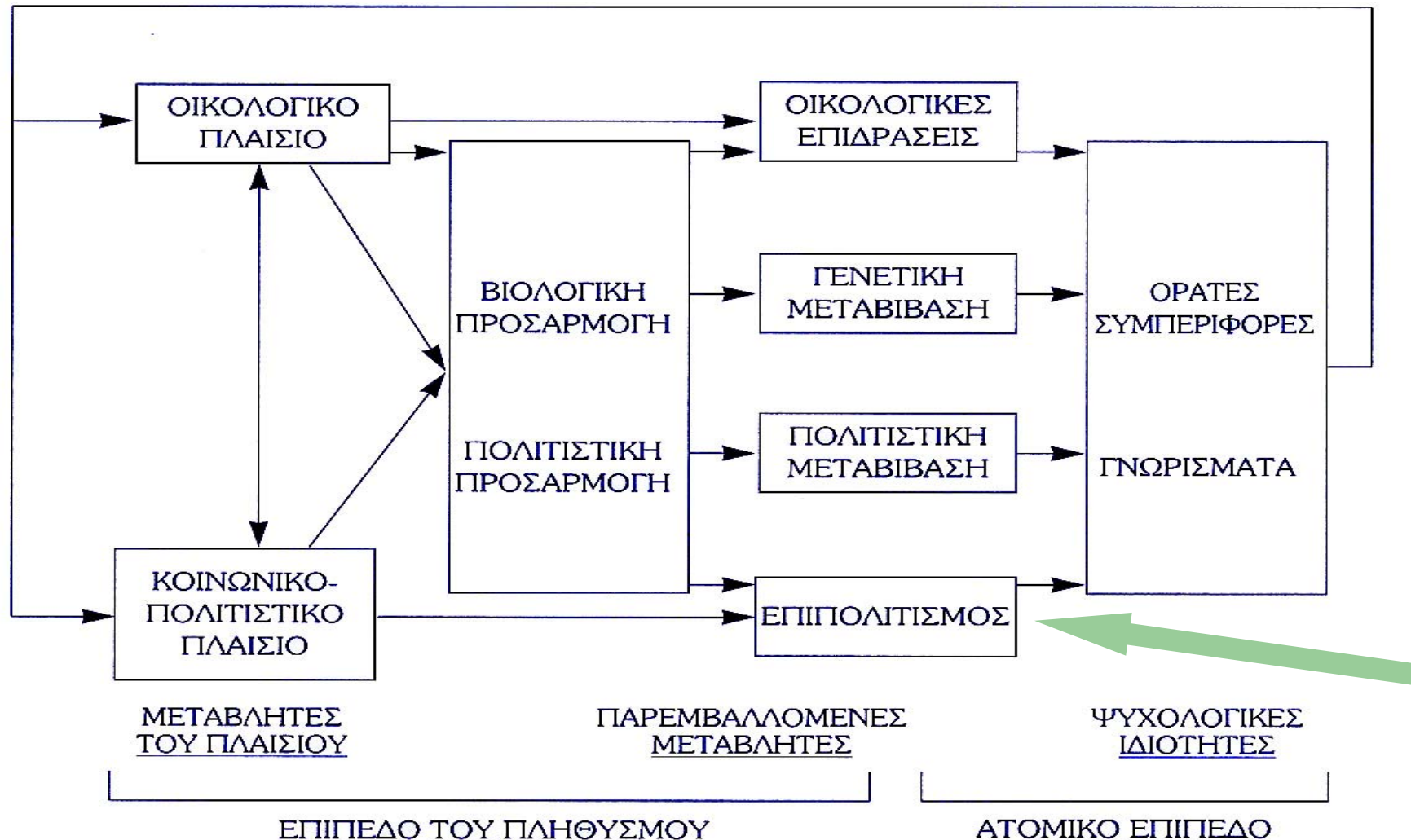
Επιστημονικές προσεγγίσεις της μετανάστευσης και της παλιννόστησης

- **Κοινωνιολογία και οικονομικές επιστήμες**
επιπτώσεις της μετανάστευσης στην πληθυσμιακή σύνθεση, την οικονομία, την αγορά εργασίας, το ασφαλιστικό σύστημα και το σύστημα υγείας, κλπ.
- **Παιδαγωγικές επιστήμες**
εκπαίδευση παιδιών μεταναστών και παλιννοστούντων
- **Ψυχολογία**
μετανάστευση, παλιννόστηση και ψυχολογική προσαρμογή

Μετανάστευση και Κοινωνική Ψυχολογία: Επίπεδα ανάλυσης και ερμηνείας

- **Ατομικό.** Επικέντρωση στη μελέτη ενδοατομικών παραγόντων και διεργασιών.
- **Διατομικό.** Επικέντρωση στην διαπροσωπική αλληλεπίδραση.
- **Διομαδικό.** Επικέντρωση στις ατομικές ιδιότητες που συνδέονται με την ένταξη και τοποθέτηση σε κάποια κοινωνική ομάδα ή οργανισμό.
- **Ιδεολογικό / Αναπαραστασιακό.** Επικέντρωση στις αξίες, τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και τον πολιτισμό.

Μετανάστευση και Διαπολιτισμική Ψυχολογία: Εννοιολογικό πλαίσιο (Berry, 1991, 2002)

Κοινωνικοποίηση και πολιτισμοποίηση

- **Κοινωνικοποίηση.** Η διαδικασία μέσω της οποίας το άτομο, που γεννιέται με απεριόριστες συμπεριφορικές δυνατότητες, οδηγείται στην ανάπτυξη μόνο των μορφών συμπεριφοράς που αποδέχεται η ομάδα του.
- **Πολιτισμοποίηση.** Η απόκτηση εννοιών, αξιών και συμπεριφορών με τυχαίο τρόπο, επειδή και μόνο είναι διαθέσιμες στο συγκεκριμένο περιβάλλον.

Επιπολιτισμός και ψυχολογική προσαρμογή

- **Επιπολιτισμός:** η διεργασία πολιτισμικής μεταβολής, ως αποτέλεσμα της επαφής μεταξύ μελών από δύο πολιτισμικά διαφορετικές ομάδες.
 - ⇒ ομαδικό / συλλογικό επίπεδο
 - ⇒ ατομικό / ψυχολογικό επίπεδο
- **Προσαρμογή:** οι αλλαγές της συμπεριφοράς του ατόμου ή της ομάδας ως απόκριση στην πολιτισμική μεταβολή που συνεπάγεται ο επιπολιτισμός.
 - ⇒ τακτικές προσαρμογής

Μετανάστευση: Ελληνική πραγματικότητα

- Ελλάδα: Ραγδαία μεταβολή από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής οικονομικών μεταναστών.
- Ο αριθμός των μεταναστών πενταπλασιάστηκε μέσα σε 10 χρόνια, μεταξύ 1991-2001.
- Επίσημως, οι μετανάστες εγγίζουν το 8,8% του γενικού πληθυσμού (IOM, 2007)...
- ...ενώ σε σχεδόν άλλους τόσους υπολογίζονται οι παράνομοι μετανάστες (Fakiolas, 2003).
- Στα ελληνικά σχολεία φοιτούν περί τις 100.000 παιδιά μεταναστών (Γκότοβος & Μάρκου, 2004).

Επιπολιτισμός και προσαρμογή (#2)

ΔΔΠΜΣ

*Κοινωνικο-Πολιτισμική Εκπαίδευση
και Κατάρτιση Εμψυχωτών*

Ακαδ. έτος 2007-08

Βασίλης Παυλόπουλος

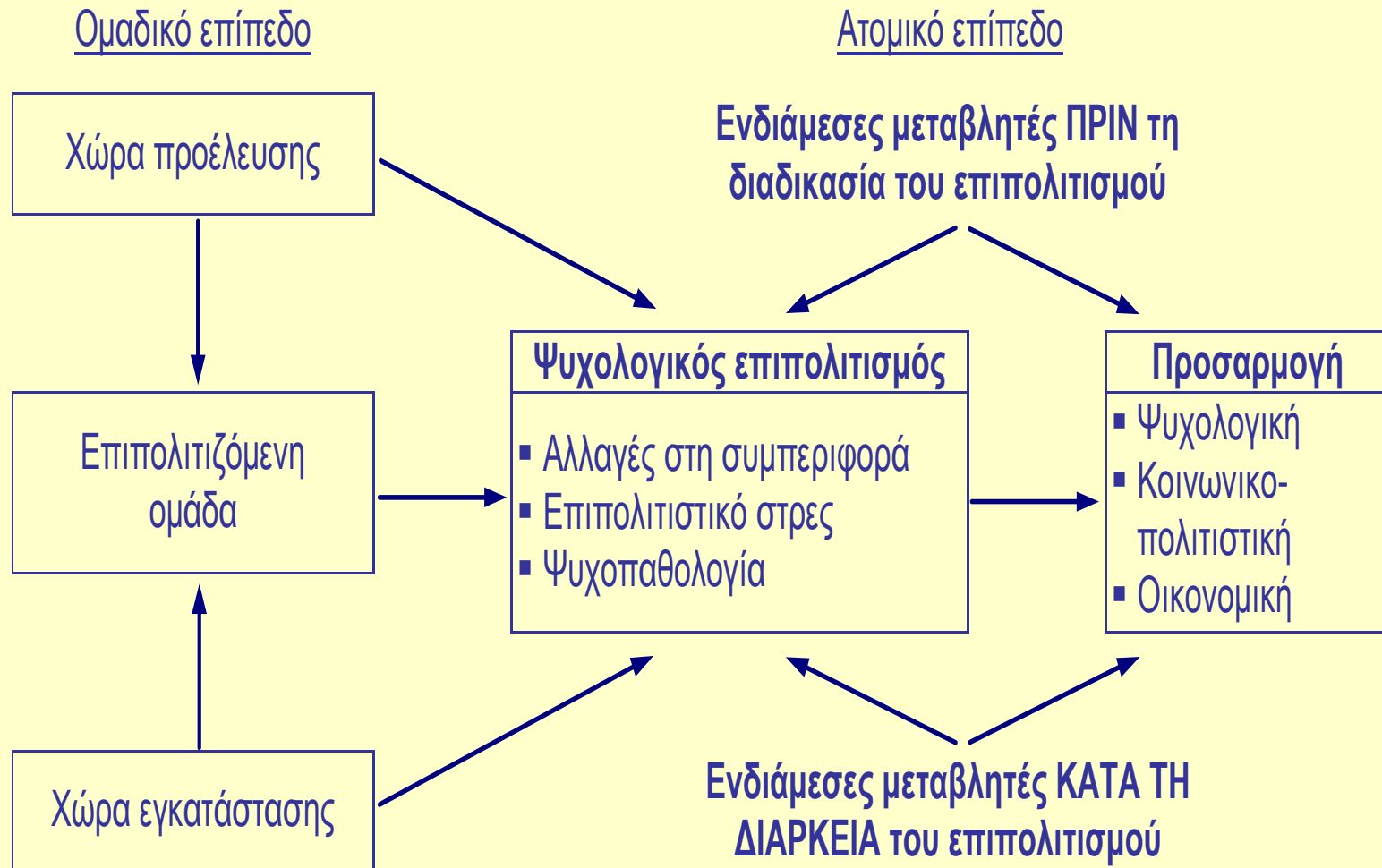
Επιπολιτισμός

- **Επιπολιτισμός:** η διαδικασία πολιτισμικής μεταβολής, ως αποτέλεσμα της επαφής μεταξύ διαφορετικών ομάδων.
- **Αλλαγές,** οι οποίες συνδέονται με τον επιπολιτισμό:
 - ☞ Οικολογικές (π.χ., τόπος, τύπος κατοικίας, συνθήκες).
 - ☞ Βιολογικές (π.χ., διατροφή, έκθεση σε ασθένειες).
 - ☞ Πολιτισμικές (π.χ., πολιτικό σύστημα, τεχνολογικό επίπεδο οικονομία, κοινωνικοί θεσμοί, γλώσσα, θρησκεία).
 - ☞ Ψυχολογικές (π.χ., αξίες, στάσεις, επίπεδο ευεξίας, ψυχική υγεία).

Το ερευνητικό τρίπτυχο (ABC) του επιπολιτισμού

A ffective	Αίσθημα ευεξίας, επίπεδο ικανοποίησης και προσαρμογή (μοντέλα επιπολιτιστικού στρες)
B ehavioral	Συμπεριφορές και κοινωνικές δεξιότητες κατά τη διαπροσωπική επικοινωνία (μοντέλα της πολιτισμικής μάθησης)
C ognitive	Γνωστικές-κοινωνικές θεωρίες αναφορικά με τη διάκριση μεταξύ εσω- και εξω-ομάδας (θεωρίες των δι-ομαδικών σχέσεων και της εθνικής ταυτότητας)

Ένα μοντέλο επιπολιτισμού (Berry & Sam, 1996)

Φάσεις του επιπολιτισμού

- **Φάση 1 – Πριν την επαφή:** ανεξάρτητες πολιτισμικές ομάδες με ξεχωριστά κοινωνικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά.
- **Φάση 2 – Έναρξη της επαφής:** η ροή της ανταλλαγής είναι ισορροπημένη ή, συνηθέστερα, άνιση σε βάρος της μειονότητας.
- **Φάση 3 – Σύγκρουση:** η ένταση εξαιτίας των πολιτισμικών διαφορών μεταφράζεται σε πίεση προς τη μειονοτική ομάδα.
- **Φάση 4 – Κρίση:** η κλιμάκωση της έντασης προκαλεί αντίστοιχα επίπεδα άγχους και απαιτεί πιεστικά μια λύση-εκτόνωση.
- **Φάση 5 – Προσαρμογή:** οι δι-ομαδικές σχέσεις βαίνουν προς σταθεροποίηση, κάποιας έκτασης μεταβολή έχει συντελεστεί.

Προσαρμογή

- **Προσαρμογή:** αλλαγές της συμπεριφοράς ως απόκριση στον «πολιτισμικό κλονισμό» που συνεπάγεται ο επιπολιτισμός.
 - ☞ ψυχολογική (π.χ., εθνική ταυτότητα, ψυχική υγεία)
 - ☞ κοινωνική-πολιτισμική (π.χ., αξίες, εκπαιδευτικό σύστημα)
 - ☞ οικονομική (π.χ., εργασία, ασφαλιστικό σύστημα)
- **Ατομικές στρατηγικές προσαρμογής:**
 - ☞ ένταξη, αντίσταση/αντίδραση, απόσυρση/απομόνωση.
- **Όμως:**
 - ☞ Η προσαρμογή είναι δι-ομαδική μάλλον, παρά ενδο-ατομική.
 - ☞ Η προσαρμογή είναι αμφίδρομη μάλλον, παρά μονόδρομη.

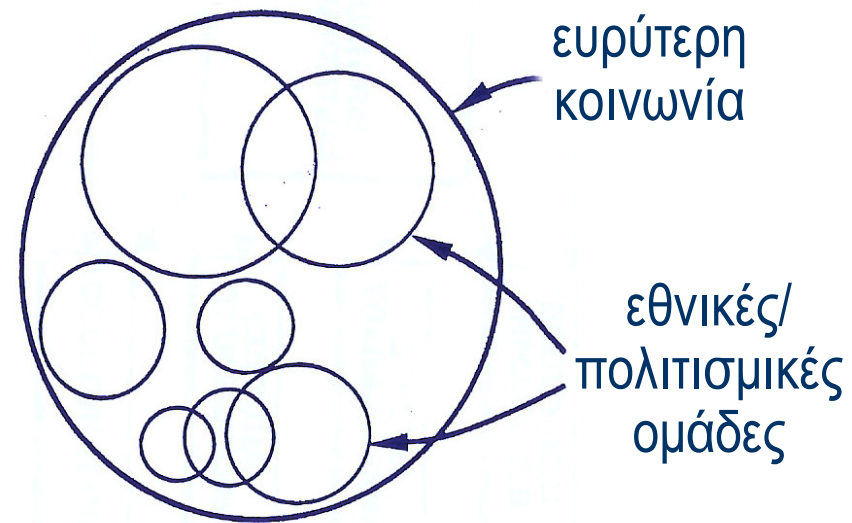
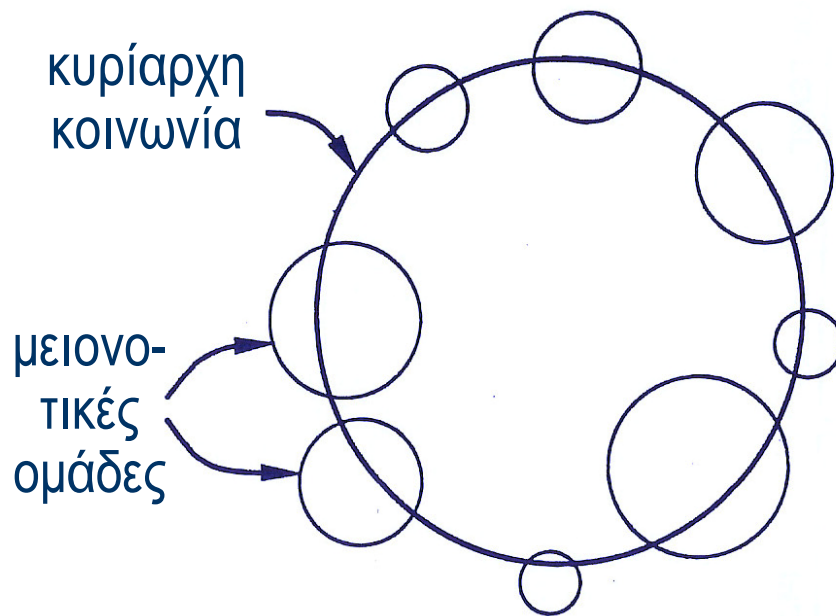
Στρατηγικές επιπολιτισμού (Berry, 1997)

<i>[από τη σκοπιά της μειονοτικής ομάδας]</i>		Είναι σημαντική η διατήρηση της εθνικής ταυτότητας της χώρας καταγωγής;	
		ΝΑΙ	ΌΧΙ
Είναι σημαντικό να υπάρχουν σχέσεις μεταξύ των ομάδων;	ΝΑΙ	Εναρμόνιση	Αφομοίωση
	ΌΧΙ	Διαχωρισμός	Περιθωριοποίηση

Στρατηγικές επιπολιτισμού (Berry, 1997)

<i>[από τη σκοπιά της ευρύτερης κοινωνίας]</i>		Είναι σημαντική η διατήρηση της εθνικής ταυτότητας της χώρας καταγωγής;	
		ΝΑΙ	ΌΧΙ
Είναι σημαντικό να υπάρχουν σχέσεις μεταξύ των ομάδων;	ΝΑΙ	Πολυπολιτισμικός προσανατολισμός	Συγχώνευση
	ΌΧΙ	Διακρίσεις	Αποκλεισμός

Μειονοτικό και πολυπολιτισμικό μοντέλο

Αφομοίωση (assimilation)

- Εγκατάλειψη της εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας της χώρας προέλευσης και παράλληλη μετακίνηση προς την ευρύτερη κοινωνία.
- Απορρόφηση της μειονοτικής ομάδας από την πολιτιστικά κυρίαρχη ομάδα.
- Συγχώνευση όλων των μειονοτικών ομάδων με σκοπό τη δημιουργία μιας νέας, ομοιογενούς κοινωνίας (melting pot), βασισμένης στην πολιτιστικά κυρίαρχη ομάδα.

Εναρμόνιση (integration)

- Διατήρηση της εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας της χώρας προέλευσης και ταυτόχρονη μετακίνηση προς την ευρύτερη κοινωνία.
- Η μειονοτική ομάδα γίνεται ένα νέο συστατιστικό στοιχείο της ευρύτερης κοινωνίας.
- Η ευρύτερη κοινωνία αποτελείται από έναν αριθμό εθνικών και πολιτισμικών ομάδων, οι οποίες συνυπάρχουν με το να είναι λειτουργικά ενσωματωμένες στο κοινωνικό σύστημα (multi-culturalism).

Διαχωρισμός (separation)

- Διατήρηση της εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας της χώρας προέλευσης, και ταυτόχρονη αποστασιοποίηση από την ευρύτερη κοινωνία (π.χ., εθνικά αποσχιστικά κινήματα).
- Η στάση αυτή της μειονοτικής ομάδας μπορεί να οφείλεται σε δικά της πολιτισμικά χαρακτηριστικά (π.χ., Έλληνες στις ΗΠΑ),
- ...ή μπορεί να είναι απόρροια της πολιτικής διακρίσεων από τη χώρα υποδοχής σε βάρος των μειονοτήτων (π.χ., 'apartheid').
- Όταν δεν οδηγεί σε (βίαιη) ρήξη και απόσχιση, η τακτική αυτή δημιουργεί γκέτο μεταναστών ή άλλων μειονοτικών ομάδων.

Περιθωριοποίηση (marginalization)

- Απώλεια της εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας της χώρας προέλευσης, η οποία όμως δεν συνοδεύεται από παράλληλη αντικατάστασή τους και ένταξη στην ευρύτερη κοινωνία.
- Η σύγχυση αναφορικά με την εθνική ταυτότητα και το αίσθημα αποξένωσης αποτελούν σοβαρούς παράγοντες επικινδυνότητας (risk factors) για τον κλονισμό της ψυχικής υγείας του ατόμου (π.χ., κατάθλιψη) και για προβληματική κοινωνική προσαρμογή (π.χ., εγκληματικότητα).

Μερικά σχόλια για τις στρατηγικές επιπολιτισμού

- Η πίεση της εσω-ομάδας (συμπατριωτών) και της εξω-ομάδας (χώρας υποδοχής) δεν είναι ισότιμη.
- Διαχρονική σταθερότητα των τακτικών προσαρμογής: ενδέχεται να διαφέρουν ανάλογα με τη φάση επιπολιτισμού.
- Συγχρονική σταθερότητα των τακτικών προσαρμογής: ενδέχεται να διαφέρουν ανάλογα με τον τομέα προσαρμογής.
- Μέτρηση: ασυνεχής/κατηγορική vs. συνεχής/ποσοτική.
- Μέτρηση: συνολική vs. κατά τομέα, στάσεις vs. συμπεριφορά.
- Περιθωριοποίηση: Ανομία ή ατομικισμός;

Εαυτός και Εθνική Ταυτότητα (#3)

ΔΔΠΜΣ

*Κοινωνικο-Πολιτισμική Εκπαίδευση
και Κατάρτιση Εμψυχωτών*

Ακαδ. έτος 2007-08

Βασίλης Παυλόπουλος

Η έννοια του εαυτού (self)

- Είναι ένα σύστημα γνωστικών-συναισθηματικών δομών.
- Περιέχει την αυτοεικόνα του ατόμου όσον αφορά: ανάγκες, κίνητρα, ικανότητες, κλίσεις, ταλέντα, αξίες, στάσεις, αρετές και μειονεκτήματα.
- Διαμορφώνεται με βάση τη συσσωρευμένη εμπειρία.
- Καθοδηγεί τη σκέψη και τη συμπεριφορά, ρυθμίζει την ενδο-προσωπική και διαπροσωπική προσαρμογή του ατόμου.
- Συνώνυμα: αυτοεικόνα, αυτοαντίληψη (self-concept), αυτοπροσδιορισμός (self-definition), ταυτότητα (identity), αυτοσχήμα (self-schema), αυτοερμηνεία (self-construal).

Γνωστικό ύφος, αξίες και όψεις του εαυτού

ΥΦΟΣ	WITKIN	Εστιασμένος τύπος	Διάχυτος τύπος
ΑΞΙΕΣ	HOFSTEDE	Ατομικισμός	Συλλογικότητα
	SCHWARTZ	Αυτονομία	Ενσωμάτωση
ΕΑΥΤΟΣ	MARKUS, KITAYAMA	Ανεξάρτητος εαυτός	Εξαρτημένος εαυτός
	TRIANDIS	Ιδιοκεντρικός εαυτός	Αλλοκεντρικός εαυτός
	KAĞITÇIBAŞI	Διαχωρισμένος εαυτός	Συσχετιστικός εαυτός

Ορισμένοι μύθοι για την εθνική ταυτότητα

- ~~× Η εθνική ταυτότητα έχει αντικειμενική υπόσταση.~~
- ✓ Πρόκειται για γνωστική-κοινωνική κατασκευή.
- ~~× Η εθνική ταυτότητα είναι κληρονομική.~~
- ✓ Μεταβιβάζεται με την κοινωνικοποίηση και τον επιπολιτισμό.
- ~~× Η εθνική ταυτότητα είναι σταθερή.~~
- ✓ Το περιεχόμενό της είναι ρευστό, έχει δυναμικό χαρακτήρα.
- ~~× Η εθνική ταυτότητα προέρχεται από μία εθνική ομάδα.~~
- ✓ Η διεργασία του επιπολιτισμού συνεπάγεται το ενδεχόμενο διαμόρφωσης μικτής εθνικής ταυτότητας.

Δύο (ερευνητικοί) δρόμοι προς την εθνική ταυτότητα

- Από τη σκοπιά της *Κοινωνικής Ψυχολογίας*: η θεωρία της **κοινωνικής ταυτότητας** (Tajfel, 1981. Tajfel & Turner, 1986) και η θεωρία των **μηχανισμών επεξεργασίας** της ταυτότητας (Breakwell, 1993, 2001).
- Από τη σκοπιά της *Διαπολιτισμικής Ψυχολογίας*: τα μοντέλα για τον **επιπολιτισμό** (Ward, 1996) και την ανάπτυξη της **εθνικής ταυτότητας** (Phinney, 1992).
- ☞ **Σημείωση**: Οι δύο παραπάνω προσεγγίσεις αναπτύχθηκαν σχεδόν παράλληλα και μέχρι σήμερα σπάνια έχουν συναντηθεί...

Η θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας

- Η **κοινωνική ταυτότητα** συνιστά μέρος της εικόνας του εαυτού.
- Προϋποθέτει την επίγνωση από το άτομο της ένταξής του σε μια ομάδα. Βασίζεται στην **κοινωνική κατηγοριοποίηση**, δηλ. τη διάκριση μεταξύ εσω- και εξω-ομάδας.
- Η αυτο-κατηγοριοποίηση γίνεται μέσω του μηχανισμού της **κοινωνικής σύγκρισης** και αποσκοπεί στην προστασία της αυτοεκτίμησης, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.
- Αναπόφευκτη συνέπεια της αυτο-κατηγοριοποίησης είναι η **προκατάληψη** (bias) υπέρ της εσω-ομάδας και σε βάρος της εξω-ομάδας.

Ατομικές αντιδράσεις στην απειλούμενη υποβάθμιση της κοινωνικής ταυτότητας

Ατομική κινητικότητα	Μετακίνηση («πέραςμα») από τη μία ομάδα στην άλλη. Προϋποθέτει διαπερατά όρια μεταξύ των ομάδων. Ατομική στρατηγική.
Κοινωνική δημιουργικότητα	Αναζήτηση θετικής διάκρισης: (α) επιλέγοντας μια νέα διάσταση σύγκρισης, ή (β) αξιολογώντας ως θετικά τα αρνητικά χαρακτηριστικά της εσω-ομάδας, ή (γ) περιορίζοντας τις συγκρίσεις «προς τα κάτω». Συλλογική στρατηγική.
Κοινωνικός ανταγωνισμός	Αναζήτηση θετικής διάκρισης απευθείας μέσω της άμεσης σύγκρουσης με την εξω-ομάδα. Συλλογική στρατηγική.

Η θεωρία των μηχανισμών επεξεργασίας της ταυτότητας: Βασικές αρχές

- Οι άνθρωποι είναι οι «κατασκευαστές του εαυτού τους».
- Στη διαδικασία αυτή εμπλέκονται δύο μηχανισμοί:
(α) ο μηχανισμός της **αφομοίωσης-προσαρμογής**, και
(β) ο μηχανισμός της **αξιολόγησης**.
- Η **απόδοση αξίας** στην ταυτότητα καθοδηγείται από τέσσερις κινητοποιητικές αρχές:
(α) συνεκτικότητα
(β) ιδιαιτερότητα
(γ) αυτοαποτελεσματικότητα
(δ) αυτοεκτίμηση
- Εάν οι παραπάνω αρχές δεν πληρούνται, τότε η ταυτότητα τίθεται υπό απειλή.

Η θεωρία των μηχανισμών επεξεργασίας της ταυτότητας: στρατηγικές αντιμετώπισης

- *Ενδοψυχικό* επίπεδο:
 - (α) απομάκρυνση, (β) αποδοχή, (γ) επαναξιολόγηση
- *Διαπροσωπικό* επίπεδο:
 - (α) απομόνωση, (β) αρνητισμός,
(γ) προσπέρασμα, (δ) συμμόρφωση
- *Διομαδικό* επίπεδο:
 - (α) συμμετοχή σε πολλαπλές ομάδες
 - (β) ομαδική υποστήριξη
 - (γ) ομαδική δράση

Η ταυτότητα των μεταναστών: Απειλή, αναθεώρηση και επαναδιαπραγμάτευση

- Η εμπειρία της μετανάστευσης επαναπροσδιορίζει τα **πλαίσια αναφοράς** των ατόμων, συχνά με απειλητικό τρόπο.
- Σύμφωνα με τη θεωρία της **Κοινωνικής Σύγκρισης** (Festinger, 1954), οι άνθρωποι έχουν ανάγκη να αξιολογούν τον εαυτό τους, ιδιαιτέρως όταν βρεθούν σε συνθήκες ασάφειας.
- Τα **πεδία της σύγκρισης** είναι πολλαπλά, ανάλογα με:
 - ☞ τον χρονικό ορίζοντα: παρελθόν-μέλλον.
 - ☞ άλλα άτομα ή ομάδες: διατομικές, ενδοομαδικές, διομαδικές.
 - ☞ τον «ιδανικό» εαυτό ή τους «πιθανούς» εαυτούς.
 - ☞ το σημείο αναφοράς: ισότιμες, ανοδικές, καθοδικές.

Η ταυτότητα των μεταναστών: Απειλή, αναθεώρηση και επαναδιαπραγμάτευση

- Καταρχήν, τα άτομα επιλέγουν τις διαστάσεις των κοινωνικών συγκρίσεων με τρόπο ώστε αυτές να αποβούν ωφέλιμες για την αυτοεκτίμησή τους.
- Όμως, οι μετανάστες πολύ συχνά δεν είναι σε θέση να επιλέξουν οι ίδιοι το πεδίο της σύγκρισης, δηλ. τα κριτήρια της εξω-ομάδας και της εσω-ομάδας ενδέχεται να διαφέρουν.
- Στις μειονοτικές ομάδες, ιδιαίτερα, παρατηρείται το φαινόμενο της **ασυμμετρίας της αντιλαμβανόμενης διάκρισης** σε προσωπικό και ομαδικό επίπεδο (π.χ., οι μετανάστες αναγνωρίζουν μεγαλύτερο βαθμό διάκρισης στην εσω-ομάδα παρά στους ίδιους).

Επιπολιτισμός και εθνική ταυτότητα

- Η **εθνική ταυτότητα** αναφέρεται στην αίσθηση του ανήκειν σε μία εθνική ομάδα (Phinney, 2003). Περιλαμβάνει στοιχεία όπως: γλώσσα, θρησκεία, παράδοση, αξίες, συμπεριφορές.
- Στην έρευνα με βάση τα μοντέλα του επιπολιτισμού, η εθνική ταυτότητα κατέχει σημαντική θέση ως *ανεξάρτητη* μεταβλητή, ως *εξαρτημένη* ή ως *παρεμβαλλόμενη* μεταβλητή.
- Ορισμένοι ερευνητές αντιδιαστέλλουν τις δύο έννοιες ως εξής:

Επιπολιτισμός
Ατομική αντίδραση απέναντι στην πίεση της χώρας υποδοχής για ενσωμάτωση

Εθνική ταυτότητα
Ατομική αντίδραση απέναντι στην πίεση της εσω-ομάδας για διατήρηση της καταγωγής

Στάδια διαμόρφωσης της εθνικής ταυτότητας (Phinney, 1990)

Ανεξερεύνητη	Έλλειψη ενδιαφέροντος όσον αφορά την εθνική ταυτότητα. Αποφυγή των προκλήσεων, αποδοχή δοτής ταυτότητας. Υψηλό επιπολιτισμικό στρες. Απόσυρση, διάχυση, σύγχυση.
Εξερεύνηση	Ενεργητική εξερεύνηση του περιεχομένου και της σημασίας της εθνικής ταυτότητας. Πιο εμφανής στα πρώτα στάδια του επιπολιτισμού.
Επίτευξη	Σαφής και στέρεη αίσθηση της ταυτότητας. Συνδέεται με υψηλή αυτοεκτίμηση και επιτυχή ψυχοκοινωνική προσαρμογή.